

TA'LIM MUASSASALARINI BOSHQARISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Inoyatova Xalima Nasirovna

O'zbekiston Respublikasi Oriental universiteti Ta'lim menejmenti magistranti

Rivojlangan mamlakatlarning ilg'or ish tajribasini o'rganish va umumlashtirish ham Maktabning muhim vazifalaridandir. Maktab xalq ta'limi muassasalari hamda maktab xodimlarining amaliy faoliyati va nazariy xulosalarini boyitishga xizmat qiladi. Kadrlar tayyorlashni takomillashtirish ham Maktabning muxim masalalaridan biri. O'zbekistonda maktabning turli masalalariga oid tadqiqotlar O'zbekiston Ped. fanlari ilmiy tadqiqot instituti, Toshkent ped. universiteti va boshqa ped. intlarida olib boriladi.

Ta'limni boshqarish nazariyasida uning o'ziga xosligi ma'lum mezonlarga ko'ra tasniflangan boshqaruvga turli yondashuvlarda namoyon bo'ladi. Bu yondashuvlar boshqaruv jarayonining mohiyatini belgilab beradi va uning evolyutsiyasini tarixiy-pedagogik tadqiq qilish jarayonida tahlil predmeti bo'lib xizmat qilishi, ushbu boshqaruvning yetakchi paradigmasini kvalifikatsiya qilish funksiyasini bajarishi mumkin. Shubhasiz, ularning har biri boshqaruvni shakllantirish jarayonida u yoki bu tarixiy bosqichda ma'lum foyda keltirgan. Maktab rahbarining iqtisodiy sohasidagi ishlarni tahlil qilish bunday boshqaruvning mohiyati va o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishga, "strategiya" tushunchasining asosiy xususiyatlarini va uning "rivojlanish" va "prognozlash" tushunchalari bilan bog'liqligini aniqlashga imkon berdi. Ta'limda "strategiya", "strategik menejment (menejment)" tushunchalari operativ boshqaruv va menejment o'rtasidagi farqlarni ko'rsatish uchun kiritildi, bunda asosiy e'tibor tashqi omillarga qaratiladi. Biroq, mualliflar bu mohiyatni belgilashda turlicha urg'u beradilar. Demak, G.Mintzberg, J.Kvinn, S.Goshals strategik menejmentni "tanlangan maqsadlarni amalga oshirishdan va munosabatlarning istalgan holatiga erishishga urinishlardan iborat tizim va uning muhiti o'rtasidagi aloqani aniqlash va o'rnatish jarayoni" deb qaraydilar. Resurslarni taqsimlash orqali atrof-muhit bilan samarali va samarali harakat qilish imkonini beradi. Ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlari bor, ular quyidagilar bilan belgilanadi:

- ta'lim sohasi eng innovatsion sohalardan biri bo'lib kelgan va shunday bo'lib, u asosan samaradorlikni belgilaydi innovatsion faoliyat boshqa sohalarda;
- ta'lim tizimi bu ochiq, moslashuvchan, individuallashtirilgan, ijodiy bilimlarning, insonning butun umri davomida uzluksiz ta'lim olishining global

tizimi bo'lib, ta'lim sohasidagi ishlab chiqarish innovatsiyalari (o'qitish va o'qitish texnologiyalari, usullari va usullari) va boshqaruv innovatsiyalari (yangi) birligini ifodalaydi. Ta'lim sohasidagi iqtisodiy mexanizmlar, yangi tashkiliy tuzilmalar, institutsional shakllar);

- ta'lim tizimini rivojlantirishni boshqarish texnologik, pedagogik, tashkiliy innovatsiyalarni joriy etish bo'yicha ta'sirlar tizimini kerakli tendentsiyalarni ta'minlaydigan, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan inqiroz va qarama-qarshiliklarni oldindan ko'ra oladigan va bartaraf etadigan, tizimning yaxlitligini ta'minlaydigan tarzda tashkil etishni nazarda tutadi;

- ta'lim tizimini iqtisodiy boshqarish innovatsion xarakterga ega bo'lib, strategik xatarlarni, shu jumladan turli siyosiy hodisalar, kutilmagan davlat qonunlari va qoidalari, ta'lim tizimiga qo'yiladigan ijtimoiy talablar va uning real resurslari o'rtasidagi nomuvofiqlik bilan bog'liq xavflarni boshqarishni o'z ichiga oladi. Ta'lim tizimini boshqarishni rivojlantirishni o'rganishda strategik paradigmadan foydalanish, bizning fikrimizcha, nafaqat ushbu rivojlanishning etakchi tendentsiyalarini, balki eng muhim tendentsiyalarni ham saralash imkonini beradi. Ta'limni strategik boshqarish paradigmasi kontekstida L.S. asarlarida keltirilgan faoliyatning umumiy nazariyasiga asoslanadi. Vygotskiy, V.V. Davydova, E.V. Ilyenkova, A.N. Leontiev, S.L. Rubinshteyn, G.P. Shchedrovitskiy va boshqalar, biz mintaqadagi ta'limni boshqarish tizimining genezasiga eng mos keladigan maxsus shaklni - "topshiriqlar bo'yicha boshqarish" ni ajratib ko'rsatdik. "Vazifalar" deganda biz kelajakdagi natija (maqsad) modeli shartlarini, natijaga erishish vositalarini, mablag'lardan foydalanish usullarini, faoliyatni amalga oshirish shartlarini va kelajakdagi natijani baholash mezonlarini tushunamiz. Shu ma'noda "vazifa"ni "strategiya"ning sinonimi sifatida ko'rish mumkin. Ehtiyoj qondirilmaguncha yoki boshqa muqobil variantga o'tish zarurati tug'ilmaguncha (strategiyani o'zgartirish) o'zgarmaydi. Vazifani shakllantirishni yakunlash harakat mavzusini strategiyani amalga oshirishga olib keladi, ya'ni "ijro etuvchi" bosqichiga. Aynan shu paytdan boshlab u tanlangan vosita va usullardan haqiqiy foydalanishga o'tish, ya'ni "ichki" tayyorgarlik jarayonidan haqiqiy "tashqi" faoliyatga o'tish, qondirishning haqiqiy amaliyotiga o'tish imkoniyatini oladi. dastlabki ehtiyoj.

Maqsadning asosiy maqsadi maktab o'qituvchilarini rag'batlantirish, ularni belgilangan vazifani amalga oshirish zarurligiga ishontirish va ta'lim muassasasining rivojlanish strategiyasiga yo'naltirishdir. Strategiyani amalga oshirish o'zaro bog'liq ikkita vazifani hal qiladi:

1. Strategiya - bu ta'lim muassasasining sheriklar va raqobatchilar bilan munosabatlarini o'zgartirish vositasi, buning natijasida ta'lim muassasasi raqobatdosh ustunliklarga ega bo'ladi.

2. Ta'lim tizimini boshqarish: ichki o'zgarishlar (majmui moddiy-texnikaviy, moliyaviy-iqtisodiy, uslubiy jihozlar muassasalar, tashkiliy tuzilmadagi o'zgarishlar va professional mukammallik uning rahbarlari va xodimlari). Bu sizga tashqi muhitdagi o'zgarishlarga munosib munosabatda bo'lish, ularga moslashish va ulardan o'z maqsadlarida foydalanish imkonini beradi. Strategiyani ishlab chiqish quyidagi savollarga batafsil javob berishdan boshlanadi: Bugungi kunda ta'lim tizimi, ta'lim muassasasi va ularning faoliyati qanday? Bizning xizmatlar va mahsulotlarimiz, vazifalari, ta'lim bozoridagi o'rni qanday? Ertaga, 5-10 yildan keyin ular qanday bo'lishi kerak? Maqsadlarimizga erishish uchun nima qilishimiz kerak? Usullar Strategiyani ishlab chiqishda ta'lim muassasasi faoliyatining ko'p bosqichli xususiyatini hisobga olish kerak. Korporativ daraja manfaatlarni hisobga olgan holda butun ta'lim muassasasi bilan bog'liq shahar tizimi ta'lim. Assortiment darajasi iste'molchilarning barcha toifalari uchun ta'lim xizmatlarini amalga oshirish bo'yicha faoliyat yo'nalishlarini belgilaydi. Funktsional daraja oldingi darajalarda qo'yilgan vazifalarni hal qilishni ta'minlaydi. Strategiyani ishlab chiqishda ta'lim tizimi atrofida yuzaga kelgan shartsharoitlar tahlil qilinadi:

Ta'lim tizimi, ta'lim muassasasi xizmatlariga budjet va tijorat talabining rivojlanish imkoniyatlari va tendentsiyalari;

Boshqa ta'lim tizimlari, ta'lim muassasalari bilan integratsiya qilish imkoniyatlari; Ta'limning tashqi ishlab chiquvchilar, mijozlar, vositachilar va xizmatlar iste'molchilari bilan vertikal integratsiyalashuvi imkoniyatlari;

Strategiyani ishlab chiqish strategik maqsadlarga erishish yo'llarini aniqroq aniqlash imkonini beruvchi bir qator tamoyillarga asoslanadi. Asta-sekin o'sish nazariyasi - ta'lim muassasasi tizimini tashqi muhit sharoitlariga bosqichma-bosqich moslashtirish. Moslashuvchan yondashuv - joriy sharoitga qarab tezkor o'zgarishlar va rejalashtirish tadbirlari. Ijodkorlik - hozirgi va kelajakda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni hal qilishda oldindan ko'ra bilishga urg'u berish. Strategiyani ishlab chiqishda quyidagilarni hisobga oling:

- ta'lim tizimi, ta'lim muassasasi faoliyatining barcha sohalarini qamrab olish;
- tashqi sharoitlar bilan muvofiqlik;
- resurs imkoniyatlariga muvofiqligi;

-ta'lim tizimini, ta'lim muassasasini rivojlantirishning uzoq muddatli yo'nalishlari bilan aloqa qilish;

-ta'lim muassasasi tomonidan qabul qilingan maqsad va vazifalarda ustuvorliklarni hisobga olish;

-ta'lim muassasasining rivojlanish strategiyasi strategik reja shaklida taqdim etilishi mumkin. Strategik reja - bu ta'lim muassasasining raqobatbardoshligini oshirish uchun asosiy narsaga qaratilgan qisqa hujjat. Strategik rejada ma'muriyat va xodimlar, potentsial investorlar, hokimiyat va jamoatchilik uchun kelajakni ko'rishni hisobga olgan holda tezkor qarorlar qabul qilishda yo'l-yo'riq ko'rsatadigan g'oyalar mavjud. Strategik reja boshqa turdagi rejalarni bekor qilmaydi yoki almashtirmaydi, u faqat ta'lim muassasasi uchun eng muhim, ustuvor yo'nalishlarda rivojlanishni belgilaydi. Strategik reja ochiq, davlat-xususiy sheriklik asosida ishlab chiqiladi va amalga oshiriladi. Strategik reja ta'lim muassasasini 10 yilgacha rivojlantirishning umumiy yo'nalishini (strategiyasini) belgilaydi.

Ta'lim muassasasini iqtisodiy boshqarishni tartibga solish tizimining asosiy elementlaridan biri bo'lgan rivojlanish dasturi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Uning tarkibiga quyidagilar kiradi:

ta'lim muassasasining ta'lim tizimining holati va o'zgarishiga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qilish; kuchli va zaif tomonlarini, imkoniyatlar va cheklovlarni tahlil qilish; ta'lim muassasasi ta'lim tizimining holatini muammoli tahlil qilish;

ta'lim muassasasini rivojlantirish dasturining maqsadlari va kutilayotgan natijalari; maqsadlarga erishish uchun harakatlar;

rivojlanish dasturini amalga oshirish bo'yicha reja-jadval;

harajatlar smetasi loyihasi, rejalashtirilgan natijalarga erishish monitoringi. Rivojlanish dasturining maqsadlarini amalga oshirish bo'yicha loyiha faoliyati natijasi umuman ta'lim jarayonida sezilarli o'zgarishlar bo'lishi kerak - bu maqsadlar, tuzilma, texnologiyalar, xodimlar, sharoitlar va boshqalardagi o'zgarishlar. Shunday qilib, ta'lim muassasasini zamonaviy sharoitlarda rivojlantirish dasturi - bu ta'lim muassasasiga o'z ta'lim faoliyatini ta'lim faoliyati natijalariga qo'yiladigan davlat, mintaqaviy va shahar talablariga muvofiq modernizatsiya qilishga yordam beradigan innovatsion mexanizm. Bizning fikrimizcha, ta'lim muassasasida ikkita hujjat mazmunini ajratishga yana bir bor e'tibor qaratish juda muhim: ta'lim dasturi va rivojlantirish dasturlari. Ta'lim faoliyati mazmuni tartibga solinadi ta'lim dasturi- o'quv faoliyati jarayonida talaba va o'quvchining maqsadlari, mazmuni, texnologiyalari, o'zgarishlari natijalarini belgilaydigan hujjat. Ushbu hujjat mazmunining davlat ta'lim standartiga, asosiy umumiy ta'lim dasturining tuzilishiga qo'yiladigan davlat talablari muvofiqligini litsenziyalash va davlat akkreditatsiyasi ta'lim muassasasi kiradi. Xulosa Qisqa

qilib aytganda, Rivojlanish dasturi ta'lim dasturini amalga oshirishni ta'minlovchi ta'lim muassasasi infratuzilmasidagi o'zgarishlarni tavsiflaydi. Ta'lim dasturi ta'lim maqsadlarining dolzarbligi, mazmunning innovatsionligi, qo'llanilayotgan ta'lim texnologiyalari va o'quv-uslubiy majmualarning zamonaviyligi, ya'ni ta'limning dolzarbligi va zamonaviyligini asoslaydigan barcha jihatlarni ochib berish mumkin. Rivojlanish dasturida ta'lim jarayonini sifat, qulaylik va samaradorlikni oshirish yo'nalishida ta'minlashning huquqiy, tashkiliy, moliyaviy, boshqaruv va moddiy sharoitlarini o'zgartirishga e'tibor qaratish zarur.

Aholining moliyaviy savodxonlik darajasini oshirishga bo'lgan talab quyidagi omillar bilan belgilanadi:

- turli shaklli xususiy tadbirkorlarni paydo bo'lishi. Bunday tadbirkorlar kundalik ish faoliyatida turli boshqaruv masalalarini yechadilar: moliyaviy oqimlarni va moddiy aktivlarni boshqarish, moliyaviy hisobga olish, daromad va xarajatlarni rejalashtirish, sug'urta fondlarini shakllantirish, moddiy resurslarni sotib olishni optimallashtirish, bank xizmatidan foydalanish, jamg'armalarni investitsiyalash, kreditlar olish, qarzni boshqarish kabilar shular jumlasidandir.

- aholining daromad manbalari tarkibining o'zgarishi. Aholi daromadlari tarkibida turli mulk shakllidan, kichik biznes, oilaviy va individual tadbirkorlikdan olinadigan daromadlar ulushini ortib borishi jamg'arma va investitsiyalarni samarali boshqarish va xarajatlarni to'g'ri rejalashtirish kiradi.

- shaxsiy jamg'armalarni tashkil qilish va ularni turli foyda keltiruvchi sohalarga investitsiyalash. Bozor iqtisodiyoti sharoitida aholi jamg'armalari va investitsiyalashini amalga oshirishning turli muqobil usullari vujudga keladi. - aholining moddiy aktivlarini boshqarish imkoniyatlarini paydo bo'lishi. Banklar va boshqa moliya institutlari tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlardan unumli foydalanish uchun kreditlarni boshqarish, bank operatsiyalarini tushunish va ulardan foydalanish.

- aholini uzoq muddatli depozitlarga va kredit olishga bo'lgan ehtiyojini keskin ortishi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida aholi tomonidan turli xil kreditlarga ehtiyoj oshib bormoqda jumladan, iste'mol krediti, ipoteka krediti, talabalarni o'qishi uchun ajratilgan kredit, tadbirkorlik kreditlari va h.z. Bu o'z navbatida aholining moliyaviy savodxonligini talab qiladi.

- aholining mehnat migratsiyasi sifatida namoyon bo'lishi. Xorijda ishlovchi mehnat migrantlari mehnat faoliyati jarayonida pul o'tkazmalari, xorij mamlakatlardagi bank xizmati, sug'urta tizimi to'g'risidagi savodxonligini oshirish lozim.

- aholini pensiya jamg'arish, ijtimoiy va tibbiy sug'urta masalalarini bilishi ham moliyaviy savodxonlikning muhim vazifalari jumlasiga kiradi. Iqtisodiy nuqtai nazardan qaraganda, aholining moliyaviy bilim darajasini yetarli emasligi davlat uchun jiddiy kamchiliklardan biri hisoblanadi. Aholining keng qatlamlarini iste'mol jarayoniga past darajada jalb etilganligini bildiradi va iqtisodiy o'sish salohiyatini belgilovchi jamg'arish, investitsiyalar darajasi va sifatini cheklaydi. Aholining to'lov qobiliyatini rivojlantirishga to'siqning mavjudligi moliya bozorlar imkoniyatini cheklaydi va tartibga solish samaradorligini pasaytiradi, shaxsiy qatnashuvga asoslangan jamg'ariladigan pensiya tizimiga o'tishga yo'l qo'ymaydi. Aholi uchun xos bo'lgan jamg'arishni kengaytirish va uni samarali ishlatish mamlakatdagi ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, makroiqtisodiy muvozanatga erishish va moliya tizimining mustahkamlanishiga asos bo'ladi. Jahon amaliyoti ko'rsatishicha moliyaviy jihatdan savodxon kishi quyidagi afzalliklarga ega bo'ladi:

- pul va narxlar borasida to'g'ri qarorlar qa'bul qila olish;
- o'zining oilaviy budjetini oqilona boshqarish qobiliyatiga ega bo'lish;
- moliyaviy aktivlar va xarajatlarini samarali boshqarish ko'nikmalariga ega bo'lish;
- o'z moliyaviy majburiyatlarini ko'rsatilgan muddatda bajarish;
- moliyaviy xizmatlardan keng foydalanish asosida shaxsiy jamg'arma va investitsiyalarini amalga oshirishda qo'llaniladigan dastaklar sonini ortishi;
- turmush darajasidagi o'zgarishlarga egiluvchan yondashish.

Taraqqiy etgan mamlakatlarda aholi savodxonligini rivojlantirishni ustuvor sohalari quyidagilardan iborat:

- pensiya sug'urtasi;
- kreditlash (iste'mol va ipoteka);
- aholi jamg'armasi va investitsiyalari. Moliyaviy ta'lim dasturlari aholini moliyaviy savodxonligini oshirishdan bevosita manfaatdor bo'ladigan davlat, xususiy sektor, notijorat tashkilotlar va xalqaro tashkilotlarni hamkorligida ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi kerak. 2021-yil 13-aprelda Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev "Kapital bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6207- sonli farmonni imzoladilar. Farmonga Moliya vazirligi, Markaziy bank, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi hamda Xalq ta'limi vazirligining «Moliya va investitsiya savodxonligi» dasturini amalga oshirish tamoyillari belgilab qo'yilgan. Dasturga ko'ra, ilg'or xorijiy o'quv muassasalari va tadqiqot institutlari, moliya tashkilotlaridan yetakchi mutaxassislarni moliyaviy savodxonlik darajasini oshirishga oid ta'lim tadbirlariga keng jalb qilish ko'zda

tutilgan. Shuningdek, umumta'lim maktablari o'quvchilari hamda noiqtisodiy yo'nalishdagi OTM talabalari uchun "Moliyaviy savodxonlik" o'quv kursini fan sifatida joriy etish belgilangan. Hozirgi vaqtda bu masala yuzasidan ko'plab qaror va buyruqlar qabul qilindi va respublika miqyosida keng targ'ibot ishlari amalga oshirilmoqda. Jumladan, "Qishloq joylarda ayol-tadbirkorlarni moliyaviy savodxonligini oshirish" loyihasi, "Mening moliyaviy savodxonligim" kitobchasi banklar tomonidan yaratildi, "Moliyaviy savodxonlik olimpiadalari" joylarda tashkil qilindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. "Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. - T.: "O'zbekiston" nashiryoti, 2017. - 24 b.
2. Abulxanova Q.H., Raximova D.N., va boshqalar. Davlat xizmati personalni boshqarish. Toshkent: Akademiya, 2002.
3. Абдуълханова К.А., Стратегия жизни. М.: Мысль, 1991. 299 с.
4. Adizova T.M. Boshqaruv muloqati. Toshkent: Nizomiy nomli TDPU, 2000.
5. Azizxo'jaeva N.N. O'qituvchi mutaxassisligiga tayyorlash texnologiyasi. Toshkent.: Nizomiy nomli TDPU 2000.